

Globaliseringsrörelsen — en ny social rörelse eller en klassisk konfliktdimension i nytt sammanhang?

av Magnus Wennerhag

Magnus Wennerhag är doktorand vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Han forskar inom områden som sociala rörelser, politisk identitet och globalisering. Är redaktionssekreterare för tidskriften *Fronesis* och en av översättarna till den svenska utgåvan av Michael Hardts och Antonio Negris *Empire*.

DET ÄR SÅ FULLT AV FOLK på den fyrfiliga Vasagatan att det nästan inte går att bana sig fram. Hela Norra Bantorget täcks av ett böljande människohav. Här syns barnvagnar och rullatorer. Reclaim the Streets-aktivisterna har en bil som pumpar musik ur stora högtalare. Ett par tanter i päls ger intryck av att vara förstagångsdemonstranter. I likhet med väldigt många andra av de församlade. Innan man själv kan börja gå har demonstrationståget redan fyllt Kungsgatan, från fasad till fasad. Tre kilometer framåt, ända fram till Berwaldhallen, inte långt från den amerikanska ambassaden.

Den största demonstrationen i mänsklighetens historia ägde rum den 15 februari 2003. Aldrig tidigare har så många människor demonstrerat under en och samma dag för en och samma sak. De som samlades på Norra Bantorget i Stockholm uppgick till åtminstone femtio tusen. I Göteborg demonstrerade mellan tjugo och trettio tusen. I världsstäder som London och Rom var antalet deltagare fler än en miljon. I Berlin och Aten var de mer

än en halv miljon. I New York hade arrangörerna räknat med hundra tusen deltagare. En miljon slöt upp. Totalt uppskattas antalet demonstranter till tretton miljoner, i sexhundra städer, i över sextio länder.

Vad får tretton miljoner människor att samtidigt översvämma gator världen över, i en gemensam politisk manifestation? Vad får dem som aldrig varit aktiva i en politisk organisation, eller inte känner sig som en del av en politiskt artikulerad identitet, att ta till denna protestform — i ett läge när etablerade politiska partier lider av kroniskt fallande medlemsiffror?

En del av förklaringen går att söka i de globala nätverk som "rörelsen för global rättvisa" under senare år etablerat. Allt sedan demonstrationerna mot WTO i Seattle 1999 har denna rörelse uppmärksammats för dess förmåga att sammanföra redan aktiva från disparata rörelsemiljöer, i protester mot den ekonomiska globaliseringens effekter och de globala organ som anses driva fram denna utveckling. Dessa nätverk var en viktig mobiliseringsresurs, men frågan är om de räcker som förklaring. Traditionellt brukar protestformer som dessa ses som uttryck för en tydligt artikulerad rörelse. Men här har vi att göra med en fredsmanifestation där den massiva uppslutningen inte går att reducera till rörelseaktivism. Till skillnad från de stora toppmötesdemonstrationerna, där de deltagande i stor utsträckning varit ditresta rörelseaktivister. Demonstrationerna den 15 februari förefaller att ställa en rad etablerade sätt att förstå socialt handlande, mer specifikt politiskt sådant, inför en utmaning.

Det är främst inom fältet "sociala rörelser" som

vi finner de mer fruktbara försöken att skapa en förståelse av det kollektiva politiska handlandet, dess orsaker och effekter. Detta begrepp, som fördes in i sociologin av den runt förra sekelskiftet verksamme Werner Sombart (Sombart, 1911; Thörn, 1997), är fortfarande en tydlig referenspunkt då fenomen som protestdemonstrationer, gräsrotsaktivism, utomparlamentarisk påverkan av stat och företag eller politiskt artikulerad produktion av alternativa levnadsformer, skall beskrivas.

I takt med det sociala fältets transformeringar under moderniteten har begreppets innebörd samtidigt förändrats. Sombarts teori handlade om den sociala rörelsen, i singularis, bestämd form, en rörelse som var en viss social klass, det sociala uttrycket för en grundläggande konflikt mellan arbete och kapital. Teorin beskrev inte bara en klass utsatt för ett förtryck, utan även dess sätt att organisera sig själv, dess rörelse mot befrielse. Och på ett liknande sätt som arbetarrörelsens formering och 1800-talets kapitalistiska produktionsordning blev den paradigmatiske utgångspunkten för Sombart, kom begreppets innebörd senare att färgas av andra rörelseformeringar och samhällsförändringar. Som hos Alain Touraine, som i sextioalets pluralistiska och spretande rörelseaktivism såg ett epokgörande skifte föranlett av förändringar i samhälleliga produktions- och maktförhållanden, på rörelseplanet översatt till den gamla rörelsens (arbetarrörelsens) nedgång och uppkomsten av "nya sociala rörelser". En rörelse föranledd av övergången till en postindustrialistisk ordning, där den primära kampen inte längre stod mellan kapital och arbete utan mellan eliter och nya

sociala rörelser. En kamp som handlade om makten över kunskapen och teknologin, om identiteter och symboler. Och det är inom varianter av detta identitetsbetonande paradigm som den mesta forskning om sociala rörelser har skett, under senare år.

Men den nya rörelse som vi har sett blomma upp under senare år — vad man nu väljer att kalla den: anti-globalisterna, globaliseringsrörelsen eller rörelsen för global rättvisa — eller den enorma fredsmanifestationen låter sig inte så lätt fångas i dessa kategorier. I *Sociologisk forskning* nr 2-2003 pekar Håkan Thörn på ett mycket förtjänstfullt sätt ut en rad av de tillkortakommanden som den rådande teoribildningen dras med: dess sökande efter förklaringar av aktivismen i ett postindustriellt tillstånd bortom industrisamhällets motsättningar, dess eurocentriska blick och implicita antaganden om att alla samhällen måste genomgå samma utvecklingsfaser utifrån ett evolutionärt schema, dess metodologiska fokus på nationalstaten.

Att den amerikanska fackföreningsrörelsen AFL-CIO var en nyckelaktör vid demonstrationerna i Seattle, eller att brasilianska CUT spelat en viktig roll vid organiseringen av World Social Forum i Porto Alegre de senaste tre åren, dessutom i intimt samarbete med såväl ”gamla” som ”nya” rörelser, låter sig inte förklaras utifrån antaganden om att konflikter mellan arbete och kapital tillhör det förflutna. Eller utifrån att det skulle finnas en grundläggande skillnad mellan ”nya” och ”gamla” rörelser.

Den under senare år uppseglade globaliseringsdiskursen kan, menar Thörn i sin slutkläm, vara en mer produktiv terräng för teoriutveckling

då den — även om det rör sig om en väldigt heterogen diskurs — i vissa avseenden gör upp med de tillkortakommanden som tidigare rörelseteorier dragits med i sin begreppsarsenal.

Kanske kan vi finna några bidrag till den teoriutveckling som Thörn efterlyser i en bok som under senare år tilldragit sig en hel del uppmärksamhet. En bok som dessutom tar sitt avstamp i globaliseringsdiskursen: Michael Hardts och Antonio Negris *Imperiet* (2003). Det är om dessa teoretikers nya perspektiv på det kollektiva politiska handlandet, och dess relation till globaliseringsprocessen, som denna artikel huvudsakligen handlar.

I en tid då de stora berättelserna förklarats vara stendöda, men suget efter dem verkar vara större än på länge, har Hardts och Negris bok vid sidan av Castells *Informationsåldern* (1999-2000) seglat upp som en självklar men samtidigt omstridd referenspunkt när det gäller förståelsen av globaliseringsprocessen. Inte bara för forskare och samhällsteoretiker i jakt på nya modeller och perspektiv som bättre kan förklara de omvälvningar vi tycks bevittna, utan även för de rörelseaktivister som finns inom rörelsen för global rättvisa. I *Imperiet* förhandlas en mängd sentida samhällsteori — om globalisering, postmodernisering, informationalism osv. — på en teoretisk grund där samhällsteoretiska och filosofiska teman från Marx, Foucault, Deleuze och Spinoza utgör grundstenar.

Det centrala temat är det politiska motståndets, statens och suveränitetens former under en globaliserad kapitalism. Många gånger framställs globaliseringen som en statens kapitulering inför det globala kapitalet, som en avreglering av

marknadssfären på global nivå. Hardt och Negri ser i dessa processer dock snarare en förändring i *hur* produktionen och samhällslivet i övrigt regleras. Det bakomliggande postulatet är att kapitalismen förutsätter en suveränitetsstruktur för att kunna fungera.

Även om nationalstaten stegvis får sin forna suveränitet allt mer uppluckrad (eller snarare främst de occidentala nationalstater som i reell mening hade en sådan), ser vi hur en ny form av reglering växer fram på global nivå, genom samverkande och ibland konkurrerande nätverk av makt. Istället för en centraliserad suveränitet utövad inom nationalstatens avgränsade rum ser vi hur en gränslös och decentrerad form av suveränitet tar form. Till stor del handlar det dock fortfarande om nationalstatsbaserade globala organ — som IMF och Världsbanken som reglerar nationalstaters utgiftsnivåer och penningpolitiska regimer, eller WTO som reglerar handelsflöden och etableringsrättigheter för företag.

I relation till dessa organ är förvisso nationalstaten i rent formell bemärkelse suverän, men kan samtidigt utsättas för en rad såväl informella som formella sanktionsmekanismer som i praktiken sätter suveräniteten ur spel. Men det rör sig också om helt transnationella aktörer, som har en globalt reglerande kraft: globala skiljedomsinstitut som löser tvister utanför nationalstatens juridiska rum, ISO-standardinstitut som styr produktionens utformning, eller informella mötesplatser som World Economic Forum, där företagsledare och ledare för mäktiga stater och internationella organ knyter kontakter.

Allt sammantaget är detta att likna vid en

global stat i vardande, baserad på andra former av suveränitetsutövning än den traditionella nationalstatens. Och det är denna formering som Hardt och Negri kallar för imperiet.

Men förändringarna i suveränitetens former fogas i *Imperiet* in i en större berättelse, som handlar om det politiska motståndet och dess roll för samhällsutvecklingen. För författarna är motståndets kategori primär, det som är den pådrivande faktorn bakom inte bara enskilda samhällsförändringar utan bakom moderniseringsprocessen i sig. Såväl människors vardagliga, oartikulerade motstånd mot underordning, som mer artikulerade protestformer som rörelseaktivism, begreppsliiggörs som en ”konstituerande makt” som på ett icke-determinerat sätt tvingar suveränitetens tillfälliga former att ständigt omkonfigureras.

Epokgörande skiften inom produktion och samhällsorganisation kopplas till perioder av intensivt motstånd och protester, perioder av en rik produktion av nya subjektiviteter och alternativa levnadssätt. Sextio- och sjuttioitalens ”nya rörelser” blir inte för Hardt och Negri, som hos Touraine, ett uttryck för att ett nytt postindustriellt samhälle skulle ha inträtt. Tvärtom ses de som den kraft som — tillsammans med de postkoloniala kamperna världen över — tvingade fram en förändring inom produktionen, i riktning mot det vi idag karaktäriserar som ”globalisering”. Och på ett liknande sätt menar de att den keynesianska, nationalstatsbaserade produktionsordningen och den därtill hörande samhällsorganisationen — för oss ”den svenska modellen”, i USA ”New Deal” — var ett resultat av, eller kanske snarare en respons på, arbetarrörelsens kamper.

För att kunna göra denna manöver, och fånga det rastlösa motståndets subjekt som tvingar makten att ständigt söka nya tekniker för att underordna sig människor, går de bortom traditionella politiska identitetskategorier som "arbetarklassen", "folket" eller "nya sociala rörelser". Istället återupplivar de 1600-talsfilosofen Spinoza, och hans begrepp *multitudo*, vilket i den svenska översättningen av *Imperiet* översatts med "mängden". Med detta begrepp vill de fånga ett subjekt som är såväl pluralistiskt som universellt. Tanken är att alla fixeringar av motståndets subjekt tenderar att bli obsoleta, och till slut att snarare fjättra än frigöra, eftersom de många människornas vilja att producera sina egna levnadsformer och gemenskaper är i ständig rörelse.

Med begreppet "mängden" återknyter på så sätt Hardt och Negri till de, kanske främst marxistiska teorier, som såg den politiska subjektiviteten och framväxten av rörelser som ett uttryck för människans vilja till ett fritt och skapande arbete. Men om Marx, eller för den delen Sombart, främst kopplade denna vilja till arbetarklassen så generaliseras i *Imperiet* denna vilja till hela mänskligheten, och till viljan att fritt producera och reproducera det sociala livet i dess helhet, att fullt ut förverkliga demokratin. Och det som karakteriserar tillståndet i dagens värld är, menar de, just det faktum att så gott som hela mänskligheten — på en mängd olika sätt — är underordnad dominansformer som har sin grund i kapitalismens och suveränitetens samtida konfiguration, det vill säga imperiet.

Hardts och Negris teori är ingen sociala rörelser-teori i strikt bemärkelse. Deras pro-

jekt rör sig helt och hållet på makronivå, och skulle på sociologiska bäst karakteriseras som ren "social theory". Och deras anspråk är, föga blygsamt, inget mindre än att skapa en sammanhållen begreppsapparat som såväl kan förklara suveränitetens och kapitalismens former under moderniteten, som erbjuda ett normativt redskap för överskridandet av dessa former. Icke desto mindre erbjuder deras bok nya teoretiska perspektiv som skulle kunna, om inte direkt berika, så åtminstone ställa vår gängse förståelse av fenomen som sociala rörelser och kollektivt politiskt handlande inför produktiva utmaningar.

En sådan är hur vi skall förstå det faktum att den framväxande rörelsen för global rättvisa är så pass heterogen till sin karaktär, men ändå agerar som *en* rörelse. Att den består av allt från fackförningsrörelser till miljöaktivister, från autonoma grupper till parlamentariskt verkande partier, från feminister till kyrkliga solidaritetsorganisationer — alla med en rörelseidentitet eller en politisk subjektivitet skapad i olikartade sociala sammanhang. Somliga artikulerade kring förtryckskategorier, andra kring etiska målsättningar eller allmänna överlevnadsfrågor.

Trots detta tycks det finnas en identifikation med varandras målsättningar, och en stark upplevelse av att vara del av *en* rörelse. Något som exempelvis den italienska rörelsesociologen Donatella della Porta antyder (della Porta, 2003), i sin undersökning av rörelsen för global rättvisa gjord i samband med European Social Forum i Florens 2002.

I den intervjuundersökning med fler än 2300 aktivister som deltog vid forumet som hon var

med om att göra, framkom att så många som 77,2 procent identifierade sig ”mycket” eller ”ganska mycket” med rörelsen i dess helhet.

Hur heterogenitet låter sig samsas med enhet, och skapandet av en rörelse, är förvisso en fråga som har sysselsatt samhällsteoretiker och rörelseforskare under längre tid. Det är i relation till denna fråga som man bör se Touraines ambition att, med sextioalets heterogena rörelser för ögonen, röra sig bortom tidigare försök att förstå rörelsemobiliseringar som en process som med nödvändighet utgår från en enhetligt artikulerad identitet. Trots detta försök att handskas med heterogeniteten, hamnar dock ändå Touraine i en syn på de ”nya sociala rörelserna” som ett första steg i etablerandet av ett framtida, enhetligt kollektivt subjekt. Istället för en enhetlig arbetarklass, med sin grund i konflikten kapital-arbete, hävdas ett enhetligt subjekt av nya rörelser, med sin grund i en konflikt om kunskap, symboler och identiteter.

En strävan att handskas med samma problematik kring heterogenitet och enhet finner vi även hos Chantal Mouffe och Ernesto Laclau (Mouffe & Laclau, 1985; Mouffe, 2000), som istället vänder sig mot alla försök att finna en grund till motstånd och rörelserns uppkomst i ett specifikt förtryck, eller i relation till en specifik konfliktdimension.

Deras lösning blir att härleda rörelsernas upplevda samhörighet till att de alla är uttryck för ”nya demokratiska kamper”, som ett resultat av en under moderniteten ständigt expanderande diskurs om demokrati och rättigheter. Heterogena rörelser finner enhet i en kamp för att sprida demokratins logik till allt fler samhälleliga

områden, utan att göra det utifrån en identitet grundad i ett och samma förtryck.

Men de protester som rörelsen för global rättvisa ger uttryck för tenderar, vilket Thörn påpekar i tidigare nämnd artikel, att allt mer röra frågor som aktualiserats av den ekonomiska globaliseringen. Det vill säga frågor som i stor utsträckning handlar om konfliktdimensionen arbete-kapital. Det är dessutom i relation till denna fråga som den heterogena rörelsen artikulerar sin enhet, samtidigt som den hela tiden ger uttryck för sin heterogenitet och ofta omnämner sig som en ”rörelse av rörelser”.

Kampernas form och innehåll är till synes mångskiftande. Det kan röra sig om indiska bönders kamp mot transnationella företags försök att med hjälp av genmanipulerade grödor skapa ett behov av att köpa utsäde kommersiellt, med stöd av ett framväxande globalt regelverk för intellektuella rättigheter. Eller Reclaim the streets-aktivister i västvärlden som använder gatufester för att kritisera kommersialiseringen av det urbana rummet och hävda rätten till att organisera aktiviteter som inte förutsätter konsumtion av varor eller tjänster.

Men det rör sig även om traditionell facklig kamp, riktad mot de effekter som en fri rörlighet av varor, kapital och arbetskraft skapar; miljöaktivisters kamp mot att landvinningar på miljöområdet betraktas som handelshinder i de framväxande globala handelsregimerna; latinamerikanska rörelsernas protester mot privatisering av vattenresurser; kyrkliga organisationers kamp för skuldavskrivning; internetaktivisterna Adbusters subversiva förvrängningar av reklamindustrins budskap. Men det som sker

inom rörelsen är att alla dessa kamper betraktas som uttryck för ett motstånd mot en och samma process, den ekonomiska globaliseringen. Mot att det sociala livet allt mer underordnas en maktstruktur som bärs upp av ett antal samverkande aktörer: mäktiga nationalstater, transnationella företag och övernationella, transnationella eller internationella organ.

På så sätt hanteras frågan om heterogenitet och enhet i relation till frågan om den ekonomiska globaliseringen. Rörelsens val av motpart fungerar också som en illustration på detta. De mobiliseringar som hittills genomförts har ofta varit riktade mot toppmöten för de organ som anses representera den maktstruktur som driver fram den ekonomiska globaliseringen. Det har rört sig om demonstrationer mot WTO och IMF, och om gemensamma alternativmöten som World Social Forum, som skapades som ett gräsrotternas svar på eliternas World Economic Forum.

Med Hardt och Negri skulle vi kunna se detta som ett uttryck för att "mängden" underordnats imperiet och en kapitalistisk värdetförmeringsprocess inom allt fler sociala sfärer. Ett resultat av att den nya formen av kapitalistisk suveränitet inte inskränker sig till lönearbetet, utan genom en allt mer intrikat reglering av det sociala livet — understödd av imperiets nätverksliknande reglering — strävar efter att utvinna värde genom kontroll av sådant som tidigare ansågs vara allmänningar, såsom stadsrummet, vattnet — och ytterst det mänskliga livet självt.

En underordning som på samma sätt som hos Marx skapar systemets egna dödgrävare, då "mängdens" vilja till att fritt skapa och omskapa

sin värld i längden inte går att parasitera på. Hardt och Negri är förvisso ute i andra syften än att blott förklara den globala rättviserörelsens uppkomst genom denna analys. Men deras sammankoppling av nya former av heterogena men ändå enhetliga kamper, med suveränitetens och kapitalismens former under det vi kallar globaliseringen pekar ändå på något relevant. Och det är att det förefaller svårt att inte ge en central plats åt konflikten arbete-kapital eller kapitalismens funktionssätt i stort, när dagens sociala rörelser skall förstås.

Mot denna konstruktion av "mängden" som en politiskt omdanande kraft, inom ett begreppsligt ramverk inom vilket såväl globaliseringsprocessen som motståndet mot den skall kunna förstås, har framförts en del kritik. En mer filosofisk sådan står Ernesto Laclau (Laclau 2003) för, som menar att bilden av det nya motståndet som ett direkt och oförmedlat uttryck för "mängdens" vilja till frihet från underordning inte är en tillräcklig förklaring.

En rörelse låter sig inte formeras utan att dess identitet, dess ursprung och mission artikuleras genom en aktiv politisk handling, menar Laclau. Denna kritik förefaller riktig och relevant, då motståndet mot globaliseringen inte alltid tar sig former som rörelsen för global rättvisa, utan ibland artikuleras av mer högerorienterade politiska strömningar förknippade med namn som Le Pen, Buchanan och Haider. Med dessa åsiktsriktningar är identifikationen inom det rörelsesammanhang som ovan beskrivits noll och intet.

Som tidigare påpekades bör Hardts och Negris teori alltså inte främst förstås som en

teori om sociala rörelser. Dock har de i texter som skrivits efter *Imperiet* (som förfärdigades innan Seattle demonstrationerna) mer uttryckligt närmat sig dessa frågor.

I en artikel om World Social Forum diskuterar exempelvis Michael Hardt (Hardt, 2002) mer uttryckligt rörelsen för global rättvisa, där han försöker att förstå hur rörelsen klarar att upprätthålla sin heterogenitet och samtidigt agera som ett enhetligt subjekt. Genom den nätverksorganisering som kommit att karaktärisera denna ”rörelse av rörelser” ser han nya demokratiska former växa fram, som kan kombinera såväl enhet som heterogenitet, genom att ett politiskt handlande kan organiseras utan att de olika noderna i nätverket underordnas en gemensam identitet.

Denna syn på nätverksorganiseringen som ett uttryck för en förändring av motståndets och demokratins förutsättningar är i övrigt en bärande tanke i Hardts och Negris bok, som fångar intressanta aspekter av demokratins och de sociala rörelsernas förändrade förutsättningar i en globaliserad värld. Om det tidigare var så att det var genom det civila samhällets organisering — genom sociala rörelser som arbetarrörelsen, framväxten av nationella offentligheter mm — som ”mängden” såväl kunde påverka den suveräna makten som disciplineras utifrån dess behov, menar de att globaliseringsprocessen innebär att detta civila samhälle mister denna betydelse, och att en global demokrati inte kan fungera utifrån de representationens principer som karaktäriserade framväxten av den nationalstatligt baserade demokratin. Det nätverksbaserade imperiet kan inte demokratiseras genom att göra en karbon-

kopia av nationalstatens funktionssätt.

Oavsett hur det förhåller sig med genomförbarheten av olika globala demokratimodeller fångar ändå deras karakteristik av det civila samhällets försvagning viktiga aspekter av de sociala rörelsernas och demokratins förutsättningar idag.

Den minskade betydelsen av det nationella politiska rummet innebär helt tydligt en förändring av sociala rörelsernas möjligheter att påverka staten och andra aktörer. Den korporativa statens förhandlingsmekanismer och förmåga att inkorporera massrörelser i beslutsfattande, implementerings- och legitimeringsprocesser — som i Sverige fick sitt emblematiska uttryck i Saltsjöbadsandan — tycks sakta men säkert ha urholkats och i och med globaliseringen förlorat mycket av sin roll. Ett avtagande engagemang i fackföreningar och andra forna folk rörelser samt en fallande medlemsstatistik för partier vittnar om detta brutna samband.

Även förmågan att inkorporera de mer bångstyriga rörelseprotesterna tycks minska. Om en händelse som Båstadskravallerna 1968 kunde hanteras genom att de protesterande, genom en mer öppen debatt i media och genom konferenser anordnade av regeringen, tilläts ta plats i den nationella politiska offentligheten, ser vi hur Göteborgskravallerna 2001 kringgärdades av politiska, mediala och juridiska processer som på ett tydligare sätt utdefinierade protesterna.

På ett liknande sätt har vi sett hur ”kriget mot terrorismen” har inneburit att sociala rörelser möts av hårdare tag från statens sida, där mer våldsamma protester inte som tidigare delvis förhandlas i ett politiskt rum utan snarare ses

som säkerhetspolitiska frågor och bemöts juridiskt och polisiärt. Framväxten av nya former av regleringar som begränsar de sociala rörelsernas protestrepertoar, framdrivna på global nivå, utan att det utvecklats former för demokratiskt inflytande och ansvarsutkrävande, är den kontext som de nya protesterna kommer till uttryck inom.

Åter till fredsdemonstrationen den 15 februari. I ljuset av denna avtecknar sig det kollektiva politiska handlandets förutsättningar och möjligheter i skarp kontrast till den bild jag precis målade upp. Trots ett hårdnande klimat för sociala rörelser fyllde denna manifestation gator världen över med tretton miljoner människor. Och gav effekter på världspolitiken. Inte genom att uppsåtet att stoppa ett krig i antågande lyckades, men väl genom att regeringschefer föreföll anpassa sig till den inhemska opinionen i sitt utrikespolitiska agerande.

Med Hardts och Negris terminologi skulle vi kunna se det som att "mängden" än en gång, genom ett motstånd som inte behövde bäras fram av organisationsdisciplin eller som krävde identifikation med en fredsrörelses identitet, gav

uttryck för den "konstituerande makt" den trots allt besitter gentemot globala maktstrukturer.

Mer modest skulle man istället kunna konstatera att en globalt verkande protest som denna, som möjliggjordes av en mängd samverkande faktorer — en annan syn på politiskt engagemang, medias ökade betydelse för såväl parlamentets politik som rörelser, de globala nätverk som sammanbinder rörelsen för global rättvisa osv. — i många avseenden skiljer sig från tidigare politiska manifestationer. Och att det krävs såväl fördjupat tankearbete som empirisk forskning för att förstå vad denna förändring är ett uttryck för.

I vissa avseenden kan vi i Hardts och Negris teoretiska projekt kanske finna öppningar för en behövlig teoriutveckling, för en förståelse av de förändrade förutsättningar som sociala rörelser har i en värld som kännetecknas av en globaliseringsprocess. I andra avseenden troligen inte. Konstruktionen av nya samhällsteoretiska begrepp är alltid en delvis spekulativ verksamhet, men samtidigt en nödvändighet då de gamla begreppen snarare läser än öppnar upp tanken.

★ Referenser

Castells, M. (1999-2000) *Informationsåldern*, band 1-3. Göteborg: Daidalos.

della Porta, D. (2003) *I new global*. Bologna: il Mulino.

Hardt, M. (2002) "Today's Bandung?", *New Left Review* 14: 112-118.

Hardt, M. & Negri, A (2003). *Imperiet*. Göteborg: Glänta produktion; Stockholm: Vertigo i samarbete med tidskriften Fronsesis.

Laclau, E. (2003) "Kan immanensen förklara den sociala kampen?", *Ord&Bild* 3: 28-37.

Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso.

Mouffe, C. (2000) "Hegemoni och nya politiska subjekt: med sikte på ett nytt demokratibegrepp", *Fronsesis* 3-4: 27-43.

Sombart, W. (1911) *Socialism och social rörelse*. Stockholm: Björck & Börjesson.

Thörn, H. (1997) *Modernitet, sociologi och sociala rörelser*. Göteborg: Department of Sociology, University of Gothenburg.

Thörn, H. (2003) "Nya sociala rörelser, globalisering och den sociologiska eurocentrismen", *Sociologisk forskning* 2: 3-9.